

בס"ד י"ב מנחם-אב, התשס"ח

בית הדין לממונות, איתמר

תיק מ"ס: 021 תשס"ח

עיקוב בתשלום שכר

פסק דין

בתביעה שהוגשה בתאריך אור לד' מנחם-אב, התשס"ח

הרכב בית הדין: הרב נתן חי – אב"ד, הרב עמיחי כנרת, הרב רועי הכהן זק.

טענות וראיות

רקע עובדתי

התובע הנו תושב השומרון העוסק בעבודות צביעה, בעיקר בעת שיש לו חופש מלמודיו. הנתבע שגם הוא היה בזמנו תושב השומרון, פנה לתובע בתאריך כ"א סיון התשס"ח, בבקשה כי יבצע בדחיפות עבודת צביעה ונקיון (פוליש ונקיון חלונות) בדירה בשפילה בה התעתד הנתבע לגור.

התובע שאל את הנתבע לגודלה של הדירה, והציע לו הצעת המחיר כדלקמן: 3,500 ₪ על עבודת הצביעה, 1,000 ₪ על ביצוע הפוליש ו- 500 ₪ על ניקוי החלונות. הנתבע הסכים להצעת המחיר בג' תמוז.

אור ל"א תמוז הגיע התובע והפועל שלו לדירה, עם שני מיכלי צבע שרכש למטרה זו וכלי עבודה. בהגיעם נוכחו לדעת כי אחד מקירות הדירה מורכב כמעט כולו מחלונות ותריסים, וטענו כי אין הם מבצעים עבודות ניקוי כאלו, ולכן ביקש התובע מהנתבע להסיר מהסכם העבודה את ניקוי החלונות ולבצע רק את הצביעה והפוליש.

כתגובה השיב הנתבע כי ברצונו שכל העבודות תבוצענה כאחת, ולכן נטל התובע את הציוד שהביא, יצא מהדירה, ועמד לנסוע מהמקום. הנתבע הבהיר לתובע כי מדובר בחזרה מהמוסכם וכי יתבענו לדין תורה, ובו במקום הסכימו הצדדים לפנות טלפונית לרב ב.ר. לבקש את הכרעתו. בתשובתו הורה הרב ב.ר. כי התובע יבצע את העבודות האחרות (צביעה ופוליש), והנתבע ינכה לו 750 ₪ מהתשלום בגין הפוליש עקב העובדה שהתובע הפר את הסכמתו המוקדמת לניקוי החלונות. הצדדים קבלו את הדברים והפועל החל בעבודתו.

הנתבע בחפשו עובד שיעשה את נקיון החלונות גילה כי יש חברות נקיון באיזור המוכנות לבצע את מכלול עבודות הנקיון (חלונות ופוליש ואף הדברה) תמורת 700 ₪ בלבד, אך אינן מוכנות לנכות מהמחיר הכולל אם הפוליש יבוצע על-ידי התובע. לפיכך, בקש מהתובע לוותר על ביצוע הפוליש והתובע הסכים.

במהלך הצביעה, אמר התובע לנתבע כי אין ביכולתו לצבוע את חדר הספריה מפני שתקרתו מתקלפת בעת הצביעה, וכי על-מנת לצבוע תקרה זו יש צורך בעבודה מקדימה של גירוד, אותה אין הוא רגיל לבצע, מפני שהוא צבע ולא טייח.

בסוף עבודת הצביעה, בקש הנתבע מהתובע כי יצבע גם את המבואה לדירה (שלא נכללה בהצעת המחיר המקורית) והתובע הסכים.

בסיום העבודה שילם הנתבע לתובע 1,500 ₪ כשכר העבודה של העובד שלו, ולאחר מכן בתאריך י"ד תמוז שלם לתובע סך 1,200 ₪. לשאלת התובע על יתרת הסכום (800 ₪), השיב הנתבע כי זה הסכום ההורדה של 750 ₪, לעיל, אותם הוא מנכה מהתשלום עבור הצביעה (מכיוון שהתובע לא ביצע את עבודת הפוליש וממילא לא ניתן לנכות את הסכום מהתשלום בגינה).

טענות התובע

1. לטענת התובע על הנתבע לשלם לו סך של 1,350 ₪, על-פי הפירוט הבא:

א. יתרת הסכום עבור הצביעה, בסך 800 ₪, על-מנת להגיע למלוא התשלום המוסכם בין הצדדים.

ב. 250 ₪ עבור ביצוע עבודת הפוליש, אותה מוכן התובע לבצע בכל עת.

ג. 150 ₪ עבור צביעת המבואה.

ד. 150 ₪ בגין החזר אגרת בית הדין.

2. התובע מתבסס על הטענות הבאות:

א. הצעת המחיר המקורית שלו היתה הוגנת ומתאימה למחירים המקובלים בשוק.

ב. הוראת הרב ב.ר. היתה כי סכום של 750 ₪ ינוכה אך ורק מהתשלום עבור הפוליש, ולא מהתשלום בגין עבודת הצביעה. התובע הציג בפני בית הדין מכתב של הרב ב.ר. מתאריך י"ט תמוז, בו נאמר במפורש כי הוא הורה שסכום ההורדה יהיה רק ממחיר הפוליש וללא כל זיקה לתשלום עבור הצביעה, אותו יש לשלם במלואו.

ג. התובע השלים את עבודת הצביעה, מפני שלא ניתן לצבוע את תקרת חדר הספריה אותה לא צבע.

ד. התובע הסכים לוותר על ביצוע עבודת הפוליש ולצבוע את המבואה ללא תשלום, רק מפני שהנתבע אמר לו כי הצביעה היתה לשביעות רצונו. משהתברר כי הנתבע אינו מוכן לשלם את מלוא התשלום בגין הצביעה, בטלו הסכמות התובע הנ"ל.

טענות הנתבע

1. לטענת הנתבע, עליו לשלם לתובע סך של 2,500 ₪ בלבד, ומכיוון שהוא שילם לתובע 2,700 ₪, על התובע להשיב לו סך של 200 ₪. זאת, על-פי בסיס חישוב של תשלום 3,750 ₪, ממנו יש לנכות פיצוי של 1,200 ₪, כמפורט:

א. 800 ₪ כנגד אי צביעת חדר הספרייה וגרימת טירחה במציאת חברת נקיון מחליפה והונאה ניכרת בהצעת המחיר המקורית עבור פוליש.

ב. 400 ₪ בגין גלון צבע מיותר.

2. הנתבע מתבסס על הטענות הבאות :

ה. הצעת המחיר של התובע בעניין מכלול הניקוי (1,500 ₪) חרגה בהרבה מן המקובל בשוק, שהרי חברות ניקיון דרשו סך של 700 ₪ על כל הניקוי ועמו גם הדברה. אם כן, התובע הונה אותו.

ו. משסירב התובע לנקות את החלונות והתריסים, רשאי היה הנתבע לקיים בו דין "שוכר עליהן או מטען" [ב'מ עה:], ולכן אמר לו שיצבע, תוך כוונה מראש (אותה לא גילה לתובע) לנכות את סכום ההורדה שעליו הורה הרב ב.ר. מהתשלום בגין הצביעה, שכן מדובר על קנס בגין חזרה בלתי-מוצדקת של התובע, ללא זיקה לתשלום בגין עבודה מסויימת.

ז. התובע רכש גלון צבע נוסף ב-400 ₪ ללא צורך, שכן כל הצביעה הצריכה רק פחות מגלון אחד.

ח. התובע לא השלים את עבודת הצביעה, למרות שלא היתה כל בעיה לצבוע את תקרת הספרייה.

דין

1. היש חזרה לאחר שבא האומן לבצע את העבודה ?
2. אם יש הצדקה לבעה'ב לקיים דין "שוכר עליהן או מטען" ?
3. היש אונאה במחיר שנקבע בשומרון והגבוה ממקום ביצוע העבודה בשפילה ?
4. המתקבלת טענת הצבע שלא קיבל עליו לצבוע במקום שמתקלף ובעה'ב מכחישו ?
5. הצודק בעה'ב הרוצה להוריד מהסכום שנקבע את מחיר הצבע שנותר ?
6. מי חייב בהוצאות הדין ?

היש חזרה לאחר שבא האומן לבצע את העבודה ?

נפסק בשו"ע [ח'מ שלג,א]:

"אם משך בע"ה כלי אומנות שעושה בהם מלאכה, אין הבעל הבית יכול לחזור בו, ולא הפועל אם הוא קבלן".

וביאר הש"ך שם [סקי"ד] "שאיין חילוק בין שכירות פועל ליום א' או שכיר שבת או שכיר חודש או שכיר שנה או שהוא קבלן שקבל קמה לקצור או כרם לבצור שבכל אלה א"צ קנין אלא התחלת המלאכה היא הקנין" ולפי זה עצם הגעת האומן עם הפועל וכלי העבודה דינו כהתחיל במלאכה ואינו יכול לחזור בו, וכל שכן אם הוציא הוצאות לצורך המלאכה דוודאי אף בקבלן הוי כתחילת מלאכה, ושני הצדדים אינם יכולים לחזור בהם.

מכאן שהתובע חזר בו מביצוע עבודת הניקוי שלא כדיון, ובגין כך הורה הרב ב.ר. להוריד 750 ₪ מהתשלום על ביצוע הפוליש. מכיוון שבפועל התובע לא ביצע כלל את הפוליש, בהסכמת שני הצדדים, וממילא לא קבל כלל תשלום בגין עבודה זו, נכלל בכך גם סכום ההורדה הנ"ל.

לכן מכיוון שהנתבע אינו זקוק כעת לעבודת פוליש (שהרי זו כבר בוצעה), אין מקום לחייבו לקבל פוליש מהתובע ולשלם עליו, וכן הנתבע לא היה רשאי להעביר את סכום ההורדה לתשלום בגין הצביעה, כמפורש במכתבו של הרב ב.ר. .

האם יש הצדקה לבעה'ב לקיים דין "שוכר עליהן או מטען" ?

שנינו במשנה [**בבא מציעא דף עה :**] "השוכר את האומן והטעו זה את זה - אין להם זה על זה אלא תרעומת. שכר את החמר ואת הקדר להביא פרייפרין וחלילים לכלה או למת, ופועלין להעלות פשתנו מן המשרה, וכל דבר שאבד, וחזרו בהן - מקום שאין שם אדם, שוכר עליהן או מטען. השוכר את האומן וחזרו בהן - ידם על התחתונה " בהגדרת דבר האבד קבע הסמ"ע [ח'מ שלג סקי"ח] " שהוא צורך שעה ויתקלקל אם לא יוגמר מלאכתו מיד "

והעלה הרב איתמר ורהפטיג [ההתחייבות –ספריית המשפט העברי עמ' 255] שאפילו הוזיל העובד תחילה וביקש פחות מן המחיר המקובל , מכיון שסמך עליו המעביד מילתו מחייבת , כלומר הבסיס למחיר העבודה אינו המקובל בשוק אלא המחיר שסמך עליו המעביד, ובעצם המעביד המקיים דין "שוכר עליהן או מטען" משקר לעובד שעשה לו עוולה כדי להנצל ממנה והוא מעין "עביד איניש דינה לנפשיה " [-עשיית דין עצמית] כדי להציל עשוק מיד עושקו ואם כן , שסמך עליו המעביד רשאי להטעותו כדי שלא יפסד.

לגבי חזרה בדבר האבד, להלכה אין הבדל בין חזרה מחוזה שיש עמו קנין לבין חוזה שאין עימו קנין והדין של שוכר עליהן או מטען חל בשניהם [טור חו"מ שלג,ג] והטעם לכך הוא כי דין "שוכר עליהם או מטען" בחזרה בדבר האבד יסודו ב"דינא דגרמי" ולא בדין חוזה, ולכן אין חילוק בין אם החוזה הוא בר תוקף ואם לא. [ש"ך חו"מ שלג סקל"א]

חזרת פועלים לשעצמה בדבר האבד עדיין אינה יוצרת זכות לבעל הבית לשכור עליהם או להטעותם , תנאי הוא שהפועלים על ידי חזרתם יגרמו הפסד לבעל הבית , והפסד נגרם לבעל הבית רק כאשר הוא אינו יכול למצא פועלים אחרים באותם התנאים אשר בהם שכר את הראשונים וכך נאמר בברייתא [ב"מ עו:] "במה דברים אמורים בזמן שאין שם פועלים לשכור " וברא"ש שם בשם רש"י : "דהשוכר עליהן כשאין מוצא לשכור פירוש : בלא תוספת" הזכות להטעות היא כאשר לא מצא בעל הבית פועלים אחרים לשכור בשכר שפסק עמהם, ואם הוא מטעה אותם למרות שיש פועלים אחרים הרי צריך ליתן להם את התוספת וכך אומר הרמ"א [חו"מ

שלג,ה] "ואם מצא פועלים אחרים לשכור והטעה את אלו, צריך ליתן להם כפי שפסק להם באחרונה."

כמו כן אם על ידי חזרת הפועל נגרמה לבעל הבית רק מניעת ריוח אין זה נקרא דבר האבד. [הרב אהרון זליג ציוני, שו"ת ציוני חו"מ ל' ד"ה ומה. וע"ע ד"ר שילם ורהפטיג - דיני עבודה במשפט העברי ע"מ 690-719]

מכל האמור לעיל עולה כי לא היתה לנתבע כל זכות להחיל את דין "שוכר עליהן או מטען", מפני שהתנאים הבסיסיים לתחולתו לא התקיימו כי לא מדובר במקרה שנגרם נזק מיידי, חריף עקב חזרת האומן. ועוד שכאן מצא בעה"ב פועלים שיעשו את העבודה במחיר מוזל יותר ולכן אין לנתבע זכות תביעה ממונית בגין טרחה בחיפוש קבלני ניקיון לביצוע עבודות הנקיון והפוליש, ומדובר בגרימת נזק רחוקה, הפחותה מגרמא. מה גם שבפועל חסך הוא 800 ₪ בגין החילופין, ולכן אינו מותר לקיים באומן דין "שוכר עליהן או מטען", ונוסף על כך ששניהם קיבלו עליהם את הכרעת הרב ב.ר. ולכן אין לבעה"ב היתר לחזור בו מסיכום זה.

לכן צודקת טענת הצבע שאם בעה"ב חוזר בו מלשלם את סכום הצביעה אז הוא דורש תשלום עבור המבואה כי הסכמת התובע לוותר על הפוליש ולצבוע את המבואה ניתנה בטעות, בשל מצג הנתבע שבכוונתו לשלם את כל סכום הצביעה.

היש אונאה במחיר שנקבע בשומרון והגבוה ממקום ביצוע העבודה בשפילה?

בדיקה עובדתית אצל בעלי מקצוע שערך ביה"ד מגלה כי הצעת המחיר של התובע, על כל מרכיביה, היא סבירה ומתאימה למקובל בתחום זה, על-פי רמת המחירים באיזור גב ההר, בו עובד התובע בדרך כלל, ואילו נתוני המחירים שהציג הנתבע נכונים לאיזור גוש דן, בו נמצאת הדירה. התובע הציע הצעה סבירה בתום לב, על-פי הידוע והנהוג בפועל בשוק המוכר לו, ולא היה בהצעת המחיר שלו משום אונאה, וכפי שנפסק להלכה שהולכים לפי המקום שבו נקבע ההסכם וכפסק הרמ"א [שו"ע חו"מ שלא, א] "הלך ממקום שנהגו להשכים ולהעריב למקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב או איפכא, אזלינן בתר המקום ששכר שם הפועלים" (נ"י ר"פ הפועלים בשם הירושלמי). ולכן המחיר נקבע לפי עלות העבודה בשומרון למרות שהוא יותר גבוה מזה שבשפילה מקום ביצוע העבודה.

יותר מזה, אפילו אם המחיר שנקבע בשומרון היה גבוה מהמקובל הרי ההלכה היא שקבלן העובד בעבודת הקרקע אין בו דין אונאה וכנפסק בשו"ע [חו"מ רכז, לד] "שכר לזרוע לו קרקע ואמר: זרעתי בה זריעה הראוי בה, ובאו עדים שזרע בה פחות מהראוי לה, הרי זה ספק אם יש לו אונאה מפני הזרע, או אם אין לו אונאה מפני הקרקע" כלומר מכיון שאין אונאה לקרקעות כך אין אונאה לעובד בעבודת הקרקע [סמ"ע שם סקס"ג]

והרב יוסף רוזנר העלה כי עבודת הקרקע היינו בין בעבודת הקרקע ממש כגון גנן העושה עבודה בגינה ובין בעבודות הקשורות לקרקע כגון צבע או חשמלאי [משפט הפועלים הוצ' א.צ. וובר פ"ט עמ' רכז] ולכן גם מטעם זה אין אונאה במחיר הצביעה.

המתקבלת טענת הצבע שלא קיבל עליו לצבוע במקום שמתקלף ובעה"ב מכחישו

בדיקה עובדתית שערך ביה"ד אצל בעלי מקצוע מגלה כי במקרה של תקרה מתקלפת, כבחדר הספריה שבדירה, הרי הצבעים אכן מגרדים וצובעים ולא משאירים עבודה לא גמורה אם כי נהוג להוסיף תשלום של 150 ₪ לביצוע עבודת הגירוד הנצרכת. לכן התובע היה צריך לבצע את העבודה בתוספת תשלום, ולא להשאיר את החדר בלתי צבוע. על-פי הנהוג בשוק, צביעה נפרדת של החדר מחירה כ-500-600 ₪.

בענין זה של קבלן שהחל במלאכה ולא השלימה פסק החזו"א [ב'ק' ו' ס'קג] שבעל הבית מנכה משכרו את כל מה שצריך כדי לגמור את המלאכה. [וע"ע שו"ע חו"מ שלג,ד וכן פתחי חושן – שכירות פ"ט סוף הע' כט וכן פ"א סע' ו]

על-פי הנהוג בשוק, צביעה נפרדת של החדר מחירה כ-500- ₪, ויש להוריד מזה 150 ש"ח שבעה"ב היה צריך להוסיף עבור הגירוד, ויצא שיש להוריד משכר הקבלן 350 ש"ח.

הצודק בעה"ב הרוצה להוריד מהסכום שנקבע את מחיר הצבע שנותר?

התובע רשאי היה לקנות כמות צבע לפי ראות עיניו, על-בסיס חישוב שכר מול חומר, וכמקובל בתחום, ואין לנתבע כל זיקה לנושא או טענה לגביו. כי בקבלן העיקר זה מבחן התוצאה וכן כתב **בש"ת אבני נזר [ח"מ סימן נב]** "החילוק שבין פועל לקבלן הוא רק בעצם החיוב. דעצם חיוב הפועל הוא העבודה שיעבוד אצלו אין חילוק מה פעל בעבודתו. משא"כ הקבלן עצם החיוב הוא תיקון הדבר שנתחייב לתקן ואילו יצויר שיתקן החפץ ברגע אחד בלי עבודה כלל אינו מחוייב יותר" כלומר שאם הקבלן הביא את התוצאה המוסכמת הרי הוא מילא בכך את תפקידו והרי הוא זכאי לשכרו בין שהתוצאה הושגה בעבודה מרובה ובין שהושגה בעבודה מועטת כי הוא חופשי לעשות מלאכתו בכל זמן ואופן שירצה [דיני עבודה במשפט העברי ד"ר שילם ורהפטיג הוצ' כרך א' פ"ג עמ' 74-72]:

מהנ"ל עולה כי כל מה שקנה הקבלן לצורך הצביעה שייך לו, ואם אבדו לו טרם שצבע בהם אבדו לו ולא לבעה"ב, ע"כ אין דינו כאומן העושה בשל בעה"ב אלא כקבלן וכמוכר, ועד שלא קבעם בבנין הם של הקבלן. ולפיכך אותם שיירי חמרי הצביעה שנותרו בגלל הפסקת העבודה שייכים לקבלן. [פסקי דין - ירושלים דיני ממונות א עמוד קטז]

ברם אם בעה"ב רוצה לטעון שאם נשאר הרבה צבע אז הדבר מוכיח שיש כאן אונאה הרי כבר העלנו לעיל שדין צבע כדין קבלן בקרקע שאין בו דין אונאה.

מי חייב בהוצאות הדין?

כתב הבוררות מאפשר לבית הדין לחייב את הנתבע בהוצאות התובע, במקרים מתאימים, ומקרה זו אכן מתאים לכך, לאור סירובו של הנתבע לשלם לתובע את המגיע לו, והיתלותו בנימוקים הלכתיים [דין שוכר עליהם או מטעם] שאין כאן מקומם וכפי שנתבאר לעיל, ולכן יש לחייב את התובע בהוצאות האגרה בסך 150 ש"ח. [ע"ע דיני בוררות להרב יועזר אריאל הוצ' שער המשפט עמודים רנג', שצז']

החלטה

1. תביעת התובע מתקבלת חלקית. על הנתבע לשלם לו את יתרת הסכום בגין הצביעה, בסך 800 ₪ ואת שווי צביעת המבואה בסך 150 ₪. כמו כן, על הנתבע לפצות את התובע על אי ביצוע הפוליש בסך 50 ₪, ולשלם לו את עלות אגרת בית הדין בסך 150 ₪.
2. תביעת הנתבע נדחית ברובה, אך יש לחייב את התובע לשלם לו 350 ₪, בגין אי צביעת תקרת חדר הספריה.
3. שקלול של חיובי התובע והנתבע מעלה כי על הנתבע לשלם לתובע סך של 800 ₪.
4. על הנתבע לשלם לתובע סך 800 ₪ תוך 30 ימים מיום מתן פסק הדין.

ובאנו על החתום במתא איתמר:

הרב רועי הכהן זק

הרב נתן חי

הרב עמיחי כנרתי

דיין

אב"ד

דיין